

Odnos apsurdna i pobune u esejima Alberta Camusa

Medak, Luka

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:214509>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Luka Medak

**Odnos apsurdna i pobune u esejima Alberta
Camusa**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Luka Medak

Matični broj: 0009063710

**Odnos apsurdna i pobune u esejima Alberta
Camusa**

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: doc. dr. sc. Aleksandar Mijatović

Rijeka, 12. rujna 2018.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	4
2. O DJELIMA	6
2. 1. <i>Mit o Sizifu</i>	9
2. 2. <i>Pobunjeni čovjek</i>	12
3. ODNOS APSURDA I POBUNE	16
4. ZAKLJUČAK	19
<i>Sažetak i ključne riječi</i>	20
POPIS LITERATURE	21

1. UVOD

Prva dva desetljeća nakon Drugog svjetskog rata uvelike su obilježena djelima i mislima Alberta Camusa, „autora jednoga od najznačajnijih misaono-etičkih opusa čitavog 20. stoljeća“¹. „Po iskrenoj i poštenoj angažiranosti pripada u najvećoj mjeri tzv. prometejskim 'pjesnicima', onima kojima je umjetničko stvaranje ujedno i borba za slobodu čovjeka i njegove savjesti.“² Pisao je eseje, romane, drame, pripovijetke i polemike, a njegovo se stvaralaštvo obično dijeli u dva ciklusa: prvi je ciklus apsurdna, što ga tvore roman *Stranac*, drame *Nesporazum* i *Kaligula* te esej *Mit o Sizifu*³, dok drugi ciklus pobune čine roman *Kuga*, drame *Opsadno stanje* i *Pravednici* te opsežni esej *Pobunjeni čovjek*. Prema nekim teoretičarima postoji i treći dio njegova stvaralaštva, ciklus ljubavi, no o njemu možemo govoriti samo uvjetno jer mu pripada samo djelo *Prvi čovjek*, koje je ostalo nedovršeno zbog autorove iznenadne i prerane smrti. Odnos između apsurdna i pobune prikazat ću u ovom završnom radu na primjeru njegovih spomenutih eseja.

Svojim djelima Camus je vrlo brzo odjeknuo čitavom Europom, pogotovo nakon osvajanja Nobelove nagrade 1957. godine, pa su se tako njegova djela počela prevoditi i u Hrvatskoj. Na našim prostorima „Ivo Hergešić je agilni i inteligentni promicatelj Camusove umjetnosti i misli. Zahvaljujući njemu Camus je u Hrvatskoj bio prisutniji više nego u ijednoj od zemalja bivše Jugoslavije, ali i čitavog europskog Istoka, to jest zemalja političkog jednostranačja. Dovoljno je podsjetiti da je u Camusova *Odabrana djela* Hergešić uspio uvrstiti i *Pobunjenog čovjeka*, knjigu koja se do pada Berlinskog zida nije pojavila nigdje u istočnoj

¹ Tarle, Jere: *Albert Camus – književnost i kriza civilizacije*, u knjizi *Albert Camus: Nobelova nagrada za književnost 1957.*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 336

² Grupa autora: *Književni leksikon: strani pisci*, Školska knjiga, Zagreb, 1961., str.68

³ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=10623>, 21. srpnja 2016.

Europi, a, eto, pojavila se 1971. u Zagrebu.“⁴ U tom djelu „Camus se distancira od Sartreova egzistencijalističkog nihilizma i zagovara pozitivne vrijednosti ljudske solidarnosti; kao odgovor na apsurdnost svijeta, nasilje i patnju, u tim djelima nudi suosjećanje, milosrđe, istinu i poštenje. Usto, osuđujući svaki totalitarizam ujedno kritizira marksizam, pa trpi napade intelektualne ljevice.“⁵

⁴ Tarle, Jere: *Camus u Hrvatskoj*, u knjizi *Albert Camus: Nobelova nagrada za književnost 1957.*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 351

⁵ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=10623>, 21. srpnja 2016.

2. O DJELIMA

Kao što sam spomenuo, esej *Mit o Sizifu* pripada Camusovu ciklusu apsurda, koji nastaje između 1937. i 1941. godine. No, za vrijeme stvaranja ovog ciklusa gotovo istodobno već priprema i ciklus pobune (1947. – 1951.), kojem pripada esej *Pobunjeni čovjek*. I *Mit o Sizifu* i *Pobunjeni čovjek* sustavno su skeptični prema donošenju zaključaka o smislu života, ali oba eseja daju objektivno smislene odgovore na ključna pitanja o tome kako živjeti. „Iako je Camus bio skroman kada je govorio o svojim intelektualnim ambicijama, ipak je bio dovoljno samouvjeren kao filozof da bi stvorio ne samo vlastitu filozofiju nego i kritiku religije i temeljnu kritiku modernog društva. Camus je u tom procesu odbacio postojeću ideju filozofskog sustava te konstruirao vlastitu, originalnu konstrukciju ideja oko ključnih pojmova apsurda i pobune, s ciljem rješavanja pitanja života i smrti koja su ga motivirala“.⁶

„Kako se pojam apsurda to jest besmislenosti života i svijeta – toliko vezan uz ciklus apsurda – uvelike vezivao uz egzistencijalističku klimu poratne Francuske tako je Camus, ne želeći da ga dovode u vezu s egzistencijalizmom, postao alergičan na samu riječ „apsurd“ (...) te će stoga u svojim javnim natupima sve češće naglašavati da ga je od samih početaka njegova stvaralaštva zanimalo kako – polazeći od klime nihilizma našega vremena – promišljati i zagovarati pozitivne vrijednosti glede čovjeka, društva i svijeta. Njegovi dnevnički zapisi potvrđuju usporednost promišljanja negacije i afirmacije. U njima nailazimo na pripreme za roman *Kuga* – koji sav stremi pozitivnim vrijednostima – već u vremenu nastanka *Stranca*, *Kaligule* i *Mita o Sizifu*.“⁷

Tako je tijekom 50-ih godina prošloga stoljeća Camus jednom prilikom izjavio: „Imao sam sasvim određen plan kada sam započinjao svoje djelo: htio

⁶ <https://plato.stanford.edu/entries/camus/#ParCamAbs>, 17. srpnja 2017.

⁷ Tarle, Jere: *Albert Camus – književnost i kriza civilizacije*, u knjizi *Albert Camus: Nobelova nagrada za književnost 1957.*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 344

sam najprije izraziti negaciju. U trostrukom obliku. Romanom: bio je to *Stranac*. Dramama: *Kaligula*, *Nesporazum*. Pomoću ideja: *Mit o Sizifu*. Ne bih uopće bio u stanju o tome govoriti da i sâm nisam nešto takvo proživljavao; ja uopće nemam mašte. No to je za mene bila neka vrsta Descartesove metodičke sumnje⁸. Znao sam da se ne može živjeti u negaciji i na to sam upozorio već u predgovoru *Mita o Sizifu*; predviđao sam pozitivne vrijednosti i to opet u trostrukom obliku. Romanom: *Kuga*. Dramama: *Opsadno stanje* i *Pravednici*. Pomoću ideja: *Pobunjeni čovjek*.“

Za razumijevanje eseja važno je reći da je Camus studirao filozofiju na Sveučilištu u Alžiru. Tamo je došao u kontakt s važnim granama filozofije dvadesetog stoljeća: egzistencijalizmom i fenomenologijom. Kao prvo, postojanje egzistencijalizma proizlazi iz svijesti da u svemiru nema unaprijed određenog značenja ili reda i da moramo preuzeti odgovornost i sami odrediti smisao koji ćemo dati našem životu. Camus je osobito bio zainteresiran za vjerske egzistencijaliste, koji zaključuju da u ljudskom iskustvu nema smisla i da je čovjek primoran okrenuti se slijepoj vjeri u Boga. Drugo, fenomenologija (koju zagovara Edmund Husserl) se ograničava na promatranje i opisivanje vlastite svijesti bez izvođenja zaključaka o uzrocima ili vezama. Poput egzistencijalizma, fenomenologija je utjecala na Camusa nastojanjem da stvori svjetonazor koji ne pretpostavlja da u svemiru postoji neka racionalna struktura koju ljudski um može shvatiti. Ta ideja – da svemir ima racionalnu strukturu koju um može shvatiti – karakterizira stariji trend u europskoj filozofiji koji nazivamo racionalizmom (točnije novovjekovnim racionalizmom, koji je začeo Rene Descartes). Većina europske filozofije dvadesetog stoljeća bila je izravna reakcija na tu stariju tradiciju, pokušaj da se istraži mogućnost da svemir nema racionalnu strukturu koju možemo shvatiti. Sva Camusova djela, pa tako i ona o kojima ću govoriti,

⁸ Descartesovoj metodi univerzalne sumnje svrha nije ni puka dvojba ni ontološko nijekanje mogućnosti spoznaje istine stvari, nego, naprotiv, nastoji s pomoću razvijene metode i primjenom njezinih pravila dospjeti do »istinite spoznaje svega« što ljudski duh može spoznati. (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14710>, 19. svibnja 2017.)

pisana su upravo pod značajnim utjecajem spomenutih filozofija, kao i autora koje je Camus u mladosti čitao i proučavao. „Zato njegovi eseji podjednako duguju Pascalu i Cahmfortu ili pak Neitzscheu, kao što se suprotstavljaju filozofiji Hegela i Marxa. Camus je baštinik francuskih klasicističkih moralista čiji osnovni (implicitni) postulat – kako etički tako i estetički – proizlazi iz njihova opsesivnog prokazivanja opasnosti do kojih dolazi kada se desi rez između problema života i problema duha.“⁹ Također su njegovi veliki uzori bili André Gide i Jean Grenier (Camus mu je posvetio *Pobunjenog čovjeka*), koji „spadaju u one francuske lijeve dvadesetstoljetne intelektualce koji su među prvima odoljeli demonu ideologije kao što su istovremeno – zacijelo ne slučajno – baštinici filozofije i poetike francuskih klasicističkih moralista“¹⁰, a također su „naznačili samo dio silnica iz snopa koji Camus najčešće jednostavno naziva 'vjernost' što uvijek upućuje na Camusovu primarnu upućenost na probleme života, na predanost koju daje ljudskim problemima pred čisto političkim problemima.“¹¹

Također, za svakoga tko poznaje Camusov opus i njegove faze stvaralaštva (odnosno cikluse) „očito je da je Nietzsche stalno prisutan u obzoru tog opusa kao što je očita u zreлом ciklusu i djelomična revizija poimanja Nietzschea. Camus nije Nietzscheu posvetio neki posebni esej, ali u svim njegovim tekstovima Nietzsche je povlaštena referenca.“ On mu je, prema Camusovim izjavama, u mladosti bio omiljena filozofska lektira uz Pascala i Kierkegaarda.

Nadalje, Camus, naime, „nije htio da se njegovim knjigama pristupa kao odvojenim i u sebe zatvorenim cjelinama, već je tvrdio da on spada u one pisce čije se djela uzajamno osvjetljivaju i promatraju.“¹² Upravo ću u ovom završnom radu to pokušati pokazati na primjeru *Mita o Sizifu* i *Pobunjenog čovjeka*, ali najprije se valja malo bolje upoznati s temama i sadržajima tih eseja.

⁹ Tarle, Jere: *Albert Camus – književnost, politika, filozofija*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1991., str. 89

¹⁰ Ibid., str. 89

¹¹ Ibid.

¹² Tarle, Jere: *Albert Camus – književnost i kriza civilizacije*, u knjizi *Albert Camus: Nobelova nagrada za književnost 1957.*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 344

2. 1. *Mit o Sizifu*

Prema biografu Herbertu Lottmanu, Camus je tri svoja djela ciklusa apsurda, *Stranca*, *Mit o Sizifu* i *Kaligulu*, napisao još 1941. i poslao ih iz Alžira u Francusku svojem izdavaču s namjerom da se objave svi odjednom (čak i u istoj knjizi). Međutim, izdavač je zbog poslovnih razloga, ali i zbog nedostatka papira u ratom zahvaćenoj Francuskoj, odlučio objaviti *Stranca* u lipnju, a *Mit o Sizifu* u listopadu 1942. godine. Camus je u međuvremenu dodatno radio na *Kaliguli* te ju objavio tek dvije godine kasnije.

„Bogovi su osudili Sizifa da bez prestanka gura stijenu do vrha neke planine odakle se ona kotrljala natrag svojom vlastitom težinom. Oni su smatrali, iz nekog određenog razloga, da nema strašnije kazne od beskorisnog i beznadnog rada“¹³, riječi su kojima Camus započinje svoj esej. Ukratko, Sizif se neprekidno i beznadno bori gurajući kamen, bez mogućnosti za uspjehom, i to radi toliko dugo da s vremenom počinje prihvaćati da život nije ništa više od apsurdne borbe. U tom procesu shvaća besmislenost i ispraznot svog posla, ali ga kao takvog zadovoljno prihvaća i pritom pronalazi sreću. Zaključak, odnosno kraj eseja glasi: „Ostavljam Sizifa u podnožju planine! Uvijek se pronade vlastito breme. Ali, Sizif nas poučava višoj vjernosti koja niječe bogove i podiže stijene. (...) A sama borba do vrhunca dovoljna je da ispuni čovjekovo srce. Treba zamisliti Sizifa sretnim.“¹⁴

U eseju se „raščinja i objašnjava intelektualna bolest od koje boluje znatan dio čovječanstva. Manifestira se ta bolest osjećajem i spoznajom da ljudski život nema smisla, da je apsurdan. Tako je golem raspon između svih naših težnja i naših mogućnosti! Ova vijest koja bi mogla biti ubitačna, može se prevladati, ako životnim apsurdim pogledamo hrabro u oči, umjesto da se zanosimo

¹³ Camus, Albert: *Mit o Sizifu*, Lektira d.o.o., Kostrena, 2013., str. 147

¹⁴ Ibid.

metafizičkim nadama ili nastojimo izmaći osnovnim uvjetima našega bitka.¹⁵ Zato je, prema Albertu Camusu, Sizif savršeni heroj apsurdna.

Međutim, *Mit o Sizifu* samo je jedan, posljednji dio istoimene knjige eseja u kojoj Camus raspravlja o još nekoliko izuzetno važnih pojmova, a jedan od njih je samoubojstvo – ključan dio za odnos apsurdna i pobune, odnosno važna spona *Mita o Sizifu* i *Pobunjenog čovjeka* kojim ćemo se baviti kasnije.

„Postoji samo jedan doista ozbiljan filozofski problem: to je samoubojstvo“¹⁶, riječi su kojima Camus već u prvoj rečenici *Apsurdna i samoubojstva* naglašava važnost ove teme. Camus govori da je samoubojstvo zapravo priznanje da život nije vrijedan življenja („Ubiti se, u nekom smislu, kao u melodrami, znači priznati. Priznati da nas je život pregazio ili da ga ne razumijemo“¹⁷). On povezuje to priznanje s takozvanim „osjećajem apsurdna“. Mi zapravo prolazimo kroz život s osjećajem smisla i svrhe, odnosno s osjećajem da sve radimo sa smislom i vlastitom dobrom voljom. Ponekad, međutim, vidimo da su naše svakodnevne aktivnosti i interakcije samo dio navike, da sve radimo automatski, kao strojevi, a ne kao ljudi i da nas to ne vodi nikamo. Iz te perspektive, sva naša djela i želje čine se apsurdnima i besmislenima. Camus govori da je osjećaj apsurdna usko povezan s osjećajem besmisla, a da je samoubojstvo usko vezano uz ideju da život nije vrijedan življenja, čime postavlja i glavno pitanje: ako je život besmislen, znači li to odmah da nije ni vrijedan življenja? Prisutnost i odsutnost života (i smrti) naglašavaju Camusov problem apsurdna: apsurdno je neprestano tražiti smisao kada ga nema, a jednako tako apsurdno je i nadati se nekom obliku produženog postojanja nakon smrti kad smrt znači upravo prestanak naše egzistencije. Camus također smatra da je apsurdno pokušati upoznati, razumjeti ili objasniti svijet jer uviđa da je ljudski pokušaj racionalnog objašnjenja jednostavno uzaludan. Usput naglašava da nas ne smije

¹⁵ Hergešić, Ivo: *Književni portreti*, Ex Libris, Zagreb, 2005., str. 398

¹⁶ Camus, Albert: *Mit o Sizifu*, Lektira d.o.o., Kostrena, 2013., str. 15

¹⁷ Ibid., str. 17

zavarati što su život i smrt jedina dva ishoda. Podalje od samoubojstva drži nas instinkt da je sâm život jači od naših razloga za samoubojstvo: „Navikavamo se živjeti prije negoli se naviknemo misliti.“¹⁸ No, što ako nam se pojam apsurd stalno pojavljuje u podsvjesti? Što ako odlučimo živjeti kao da naš život ima smisla, a apsurd nam stalno „govori“ da jednostavno možda nema svrhe?

Camus dolazi do konačnog zaključka da su dva načina da pobjegnemo od apsurd jedino samoubojstvo i nada. Samoubojstvo podrazumijeva da ako je život besmislen da nije ni vrijedan življenja, dok nada negira da je život besmislen pomoću slijepa vjere u bolje sutra. Camusa naposljetku zanima još samo jedno pitanje: postoji li treća alternativa? Možemo li prihvatiti da je život besmislen bez da počinimo samoubojstvo? Moramo li se barem nadati da život ima smisla kako bismo nastavili živjeti? Upravo je potonje pitanje ono što Camus smatra podnošljivom, a time i najboljom odlukom. Ono što je zapravo poanta njegove knjige, a time i zapravo neko idealno rješenje problema, jest da živimo život kao da ima smisla i damo smisao trenucima koje proživljavamo unatoč činjenici da su besmisleni.

„Za epigraf cijeloj ovoj knjizi, koja objašnjava filozofiju apsurd, poslužio je piscu citat iz jedne Pindarove ode. Taj citat glasi: 'O, moja dušo, nemoj težiti neumrlim životom, nego iscrpi ono što je moguće'. Te su riječi veoma značajne, jer daju naslutiti da filozofija apsurd, kako je doživljava Camus, ne dovodi nužno do rezignacije i abdikacije“¹⁹. Camus naglašava da čovjek u svom životu može svoju energiju „uložiti“ u svrhu nekoga višeg cilja, za nešto važnije od nas samih. Ovdje već na neki način nagovještava kako je alternativa spomenutima samoubojstvu i nadi zapravo život u pobuni i prkosu, jer upravo nam oni stvaraju napetost i dinamičnost važnu za ljudski život. Taj je stav vidljiv u ciklusu pobune, odnosno u sljedećem eseju o kojem ću govoriti, a to je *Pobunjeni čovjek*.

¹⁸ Camus, Albert: *Mit o Sizifu*, Lektira d.o.o., Kostrena, 2013., str. 20

¹⁹ Hergešić, Ivo: *Književni portreti*, Ex Libris, Zagreb, 2005., str. 399

2. 2. *Pobunjeni čovjek*

Camus je do ovog djela „došao zahvaljujući začuđujućoj – i u dvadesetom stoljeću relativno rijetkoj – vjernosti samome sebi, to jest onome što je u svojoj mladosti, do *Pobunjenog* čovjeka, osjećao i napisao.“²⁰ Ovaj esej „djelo je koje je po objavljivanju izazvalo žestoku negativnu i više nego neumjesnu reakciju“²¹ još jednog od važnih predstavnika poslijeratne svjetske književnosti te jednog od najpoznatijih egzistencijalista – Jeana Paula Sartrea – ali i mnogih drugih francuskih pisaca toga doba, pogotovo intelektualne ljevice, kao što sam spomenuo i u uvodu.

„Polazeći od odsutnosti Boga, ključne teme u ranom djelu *Pirovanje*, te neizbježnosti apsurdna, ključne teme u *Mitu o Sizifu*, Camus objedinjuje elemente oba djela u *Pobunjenom čovjeku*, ali sada uz njih još uvodi i temu pobune.“²² Priznao je da je na stvaranje *Pobunjenog čovjeka* dosta utjecao Sartreov esej iz fenomenološke ontologije²³ *Bitak i ništa*, ali Camus je to gledao iz nešto drugačije perspektive: ignorirao je ontološku perspektivu i posvetio se samo neposrednim pitanjima ljudskoga društvenog iskustva. Tako u *Pobunjenom čovjeku* Camus i dalje traži da se pobunimo protiv apsurdna spomenutog u *Mitu o Sizifu*, odnosno da se pobunimo protiv vlastite smrtnosti i protiv besmisla svemira.

„*Pobunjeni čovjek* svojevrsna je povijest pobune, koja ide od Biblije, grčke mitologije i filozofije sve do revolucionara suvremenog razdoblja, a uključuje likove posuđene iz povijesti religije, filozofije, politike i literature. Glavna područja rasprave posvećena su 'metafizičkoj pobuni', koja navodi čovjeka da se pobuni protiv svoje zemaljske sudbine, a njoj se priključuje u logičnom slijedu

²⁰ Tarle, Jere: *Albert Camus – književnost, politika, filozofija*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1991., str. 87

²¹ Mrkonjić, Zvonimir: *Albert Camus*, u knjizi Alberta Camusa *Pobunjeni čovjek*, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 341

²² <https://plato.stanford.edu/entries/camus/#ParCamAbs>, 19. srpnja 2017.

²³ znanost o biću kao biću ili znanost o bitku bivstvjućeg kao takvom; temeljna filozofska disciplina koja proučava biće u njegovim temeljnim odredbama, s obzirom na njegovu bit i bitak; nauk o temeljnim uzrocima svega postojećega (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=45185>, 19. srpnja 2017.)

'povijesna pobuna' koja se suprotstavlja onima koji ga tlačje. U djelu markiza de Sadea 'apsolutna negacija' polaže zahtjev 'mahnite slobode', a na nju se nastavljaju intelektualna dehumanizacija, dendizam i romantična vizija Sotone. Ivan Karamazov, koji najavljuje 'bitan pothvat pobune, koji se sastoji u tome da se kraljevstvo milosti zamijeni kraljevstvom pravde', utjelovljuje 'odbacivanje spasenja': s Ivanovim iskazom *sve je dopušteno* počinje povijest suvremenog nihilizma. Nietzscheov nihilizam promiče duh pobune iz negacije ideala u njegovu sekularizaciju, jer se spas čovjeka može dogoditi samo na zemlji. I Lautreamontova nihilistička pobuna i egzaltacija pobunjene poezije idu u istom pravcu. Iz metafizičke pobune nastaje revolucija koja pak, naoružana razumom, postaje totalitarna tekovina. To posvjedočuju fašizam, koji objavljuje vlast nekolicine individua te postupa s ostalima kao s robovima, ili marksizam koji uime neke buduće slobode podjarmljuje današnjeg čovjeka. (...) Destruktivna mistika hitlerizma vodi samo u ništavilo, a marksizam u svemir veleizdajničkog procesa: oba završavaju užasom koncentracijskih logora. (...) Umjetnost međutim omogućuje tvrdnju da se 'čovjek ne svodi na povijest'. U svom zahtjevu za jedinstvom i odbacivanju svijeta kakav jest, umjetničko stvaranje omogućuje da se vidi pobuna u čistom stanju. Izvan povijesti. Posebice roman, koji *ispravlja* stvarno, ilustrira napetost između 'odbijanja i pristanka, pojedinačnog i univerzalnog, individuuma i povijesti'. Napetost, napokon, između 'da' i 'ne' svijetu, koju ilustrira 'sredozemna misao', ne pobija ništa u čovjeku, nego oživljuje pobunu, ljubav, dostojanstvo koje je u njoj, i daje ljudskoj mjeri njezinu stvaralačku vrijednost.²⁴

Dakle, ako bismo željeli djelo sažeti što je više moguće, „pobuna je prividno negativna jer ništa ne stvara, ali je duboko pozitivna jer otkriva ono što u čovjeku treba uvijek braniti (...), ona je opće mjesto koje zasniva prvotnu

²⁴ Mrkonjić, Zvonimir: *Albert Camus*, u knjizi Alberta Camusa *Pobunjeni čovjek*, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 341

vrijednost na svim ljudima. Ja se bunim, dakle, mi jesmo.“²⁵ „No kako ovo *ja* može postati *mi*? Kako smo uspjeli od *ja se bunim* doći do *mi jesmo*? Kako može individualno iskustvo apsurdna i pobune protiv istoga implicirati na širi društveni osjećaj nepravde i solidarnosti? Ovo *mi* je zapravo tema *Pobunjenog čovjeka* – protiviti se opresiji i zahtjeva pribjegavanje od socijalnih vrijednosti, ali u isto vrijeme i solidarno pridruživanje drugima.“²⁶

Za *Pobunjenog čovjeka* Camus se godinama spremao i pisao bilješke, pa tako već u veljači 1938. godine pronalazimo prve ideje u njegovim zapisima, iako je ciklus pobune nastupio tek devet godina kasnije: „Revolucionaran duh sadržan je sav u prosvjedu čovjeka protiv čovječje sudbine. (...) Revolucija se uvijek diže protiv bogova – počevši od Prometejeve. Ona je zahtjev što ga čovjek postavlja sudbini, a tirani i građanske marionete samo su izgovor.“²⁷ „*Pobunjeni čovjek* je ne samo najvažnija Camusova knjiga nego je i jedna od kapitalnih knjiga 20. stoljeća (...), među knjigama napisanima na istu temu bilo tada bilo otada malo ih je koje poput nje uspijevaju s tolikom lucidnošću analizirati fenomene fašističkog i staljinističkog totalitarizma kroz umjetnički uzbudljivu prozu“²⁸, a tom se djelu „danas priznaje vidovitost i anticipatorska uloga u filozofskoj postmoderni, koja zastupa antiideološki frontu, a piscu daje mjesto glasa savjesti društva.“²⁹

Iako Camus nije volio da ga se hvali, a još manje je volio hvaliti sâm sebe, jednom je prilikom u svome pismu Renéu Charu i sâm uvidio važnost svoga djela te rekao: „U krivu su oni koji prešućuju *Pobunjenog čovjeka*, koji je, mada ga ne smatram izvrsnim – daleko od toga – što se mene tiče moja najvažnija knjiga.“ Camus je znao da će knjiga podići prašinu i uznemiriti intelektualnu ljevicu. On je svoje filozofske stavove iznio zajedno sa svojim političkim stavovima odmah

²⁵ Camus, Albert: *Pobunjeni čovjek*, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 29

²⁶ <http://plato.stanford.edu/entries/camus/#RebVsRev>, 4. kolovoza 2016.

²⁷ Camus, Albert: *Zapisi od svibnja 1935. do ožujka 1951.*, Zora, Zagreb, 1971., str.

²⁸ Tarle, Jere: *Albert Camus – književnost, politika, filozofija*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1991., str. 15

²⁹ Mrkonjić, Zvonimir: *Albert Camus*, u knjizi Alberta Camusa *Pobunjeni čovjek*, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 344

nakon oslobođenja Francuske 1944. godine, u kojima je zaključio da su marksisti, a pogotovo komunisti, uporno izbjegavali prihvatiti apsurdnost života, i to transformacijom društva koja je nužno uključivala nasilje. U *Pobunjenom čovjeku* je to opisao kao veliki trend u modernoj povijesti čovječanstva. No, kritike ga nisu previše zamarale, što je i napisao u spomenutom pismu Charu: „O toj knjizi se mnogo i bučno govorilo no ona mi je priskrbila više neprijatelja nego prijatelja (prvi su barem bili mnogo glasniji nego drugi). Ja sam poput svih ljudi, naime ne volim imati neprijatelje. Ipak, kada bih još jedanput to morao raditi, opet bih napisao to djelo onakvim kakvo ono već jest. Među mojim knjigama do nje mi je najviše stalo.“

3. ODNOS APSURDA I POBUNE

Odnos apsurda i pobune Camus već spominje u uvodu *Pobunjenog čovjeka*: „Ovaj esej stavlja sebi za cilj da pred umorstvom i pobunom nastavi razmišljanje započeto oko samoubojstva i pojma apsurda.“³⁰ Dok se u *Mitu o sizifu* bavio samoubojstvom, ovdje u uvodu *Pobunjenog čovjeka* radi poveznicu s umorstvom te govori da su ta dva čina ekvivalentna, da „oboje treba zajedno prihvatiti ili odbaciti“³¹, dok se u samome eseju koncentrira naravno na pobunu.

„Središnja tema Camusovih lirskih eseja iz mladenačke knjige *Pirovanje* – da život treba voljeti ovdje i sada – sastavni je dio njegove političke misli u *Pobunjenom čovjeku* (...) te smatra da isključiva zaokupljenost nekim drugim budućim boljim životom u pravilu smanjuje šanse ovog jedinoga ionako smrću omeđenog života. U svakom slučaju, misli Camus, definitivno spasenja nema, ljudi jedino mogu i trebaju 'smanjiti bijedu', 'ne pridodavati nesreći'. U tome su uspješniji ako se bave ovim, a ne nekim drugim životom.“³²

Osnovne postavke toga stava nalaze se u *Mitu o Sizifu*: „Što je zapravo apsurdni čovjek? To je onaj čovjek koji, ne niječući je, ne radi ništa za vječnost. Ne stoga što bi mu nostalgija bila stranom. Ali on više od nje voli vlastitu hrabrost i vlastito rasuđivanje. Ovo prvo ga uči da živi bez priziva i da se zadovolji onim što ima, ovo drugo ga poučava vlastitim granicama. Siguran da mu sloboda ima rok, da mu je pobuna bez budućnosti, a svijest krhka, on svoju pustolovinu prosljeđuje u vremenu vlastita života. Tamo je njegov prostor, tamo i njegov djelokrug za koji odbija svako vrednovanje osim vlastitoga. Htjeti više od života ne može za njega označavati neki drugi život. To bi bilo nedolično.“

³⁰ Camus, Albert: *Pobunjeni čovjek*, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 9

³¹ Ibid., str. 10

³² Tarle, Jere: *Albert Camus – književnost, politika, filozofija*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1991., str. 90

Spomenuti citat „u najvećem dijelu zvuči kao *Pobunjeni čovjek*: ne tražiti 'neki drugi život', nego 'više od ovog života'. Razlika je ipak u tome što apsurdni čovjek svoje djelovanje odbija podvrgnuti svakom vrednovanju osim vlastitome. *Mit o Sizifu* formulira neku vrstu idealnog individualizma, dok *Pobunjeni čovjek* otkriva relacije prema drugim ljudima, otkriva područja ljudske solidarnosti. No tragajući za zajedništvom pobunjeni čovjek ne žrtvuje svoj identitet – svoj individualizam. Zajedništvo bez uvažavanja razlika postaje ropstvo, to jest totalitarizam. Zato Camus govoreći u *Pobunjenom čovjeku* o zajedništvu smatra da je riječ o 'novom individualizmu' (...) i pobunom brani stav da postoji granica, da se granice ne smije prijeći.“³³

Ta granica također je jedna od poveznica između ova dva eseja. „Riječ *la limite* (granica) – te ponekad njeni sinonimi *la frontière* pa čak i *la borne* – spada među povlaštene riječi *Pobunjenog čovjeka*, a susreli smo je maločas i u citatu *Mita o Sizifu*. U tom citatu nalazimo upravo 'vlastite granice' kao svijest o neprekoračivanju granica – a ne bezgranično povjerenje u ono što čovjek može crpsti iz instancije svog racionaliteta.“³⁴

Već u prvom poglavlju *Pobunjenog čovjeka* Camus pri pokušaju definiranja buntovnika stavlja granicu u prvi plan: „Što je pobunjeni čovjek? Čovjek koji kaže 'ne'. Ali, zato što odbija, on ne odustaje: on je također čovjek koji kaže 'da' od svojeg prvog poriva. Rob koji je cijelog života primao zapovijedi odjednom smatra novu zapovijed neprihvatljivom. Što sadržava to 'ne'? Ono znači, naprimjer: (...) 'ima granica koju ne smijete prijeći'. Jednom riječju, to 'ne' potvrđuje da postoji granica. Istu ideju granice pronalazimo u onom pobunjenikovu dojmu da drugi 'pretjerava', da širi svoje pravo preko granice od koje mu se suprotstavlja i ograničava ga neko drugo pravo. Tako se poriv pobune oslanja istodobno na kategoričko odbijanje upada koji se smatra nepodnošljivim i na nejasnu izvjesnost

³³ Tarle, Jere: *Albert Camus – književnost, politika, filozofija*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1991., str. 91

³⁴ Ibid.

nekog osnovanog prava (...) U tome pobunjeni rob kaže ujedno 'da' i 'ne'. Dok potvrđuje granicu, on istodobno potvrđuje sve što naslućuje i hoće sačuvati s ove strane granice. (...) Istodobno s odbojnošću prema uljezu, ima u svakoj pobuni potpunog i trenutačnog pristajanja čovjeka uz neki dio sebe.³⁵

Ista ideja granice pojavljuje se i u petom dijelu *Pobunjenog čovjeka* (*Sredozemna misao*), u kojem Camus već oblikuje neke od svojih zaključaka: „Revolucionarna bludnja objašnjava se najprije neznanjem ili sustavnim neprepoznavanjem one granice koja se čini neodvojivom od ljudske naravi i koju upravo otkriva pobuna.“³⁶ Dakle, osjećamo da kod Camusa termin granice „funkcionira i u etičkoj i u političkoj i u estetičkoj sferi. U ovoj potonjoj ona upućuje na blagotvornost stanovitog klasicizma kao potrebe za mjerom i odmjerenošću, za što jasnijim obrisom stvari ('stalnost', 'ravnoteža') kad god je to moguće. Na jednom mjestu Camus čak kaže da bi se ono za čim traga moglo nazvati 'moralni klasicizam'.“³⁷

³⁵ Camus, Albert: *Pobunjeni čovjek*, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 19

³⁶ IBID, str. 325

³⁷ Tarle, Jere: *Albert Camus – književnost, politika, filozofija*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1991., str. 92

4. ZAKLJUČAK

Esej *Pobunjeni čovjek* zapravo je na neki način nastavak eseja *Mit o Sizifu*, gdje također spominje pobunu, iako kratko. Camus nas tjera da zamislimo što bi bilo ako je sve besmisleno. Što nam onda preostaje? Samoubojstvo? Umorstvo? Nihilizam? Camus kaže pobuna. Zašto? Zato što su i svemir i život apsurdni. Na pitanje možemo li to dokazati, odgovor je ne, ali i dalje se možemo nastaviti ponašati kao da je to uvjerenje ispravno, a to ćemo najbolje uspjeti pobunom. Sva uvjerenja i ideje započinju tako što se protiv nečega buni. No, važno je napomenuti da iza toga ne smije stajati neki vanjski, ideološki ili politički razlog – pobunjeni čovjek razloge mora tražiti u sebi. Mora imati osjećaj da je u pravu i postaviti granicu preko koje se ne smije prelaziti.

„Apsurdni čovjek, oslobođen svih zakona i stege društva, pokretan jedino sviješću o besmislu svega, ulazi u akciju (...) Apsurd, dakle, kao jedino pravilo akcije dovodi čovjeka do bezobzirnog i anarhičnog individualizma.“³⁸ Tako u djelima pobune pa time i u *Pobunjenom čovjeku* „apsurdni čovjek ustupa mjesto pobunjenom čovjeku, koji prevladava besmislenost i ravnodušnost svijeta u aktu ljudske solidarnosti. Apsurd, tj. patnje, nasilja i smrt, ne mogu se prevladati ni samoubojstvom ni metafizičkom nadom u 'drugi' svijet, već samo pobunom svijesti, koja rađa novim, višim vrednotama: ljudskim suosjećanjem, ljubavlju, pravdom i istinom. Milosrđe, poštenje i dobra volja mogu ako ne uništiti zlo, a ono ga barem ublažiti i ograničiti.“³⁹ Pobunjeni čovjek buni se zapravo protiv apsurdna iz *Mita o Sizifu*, a njegovom pobunom ljudi postaju svjesni svoje slobode.

³⁸ Grupa autora: *Književni leksikon: strani pisci*, Školska knjiga, Zagreb, 1961., str.68

³⁹ IBID

Sažetak

Albert Camus svoje stvaralaštvo dijeli na ciklus apsurdna i ciklus pobune, s time da je *Mit o Siziifu* glavni esej prvoga, a *Pobunjeni čovjek* glavni esej drugoga ciklusa. U *Mitu o Siziifu* predstavlja pojam apsurdna na primjeru mitske priče u kojoj dolazimo do spoznaje o apsurdnosti ljudskoga života, što je prikazano na Siziifovu primjeru: on bez prestanka gura stijenu do vrha neke planine odakle se ona kotrlja natrag, ali je Siziif u tim trenucima donekle i sretan jer ga ispraznost posla koji radi ne drži podalje od neizvjesnosti – on istovremeno shvaća ispraznost svog posla, ali ga zadovoljno prihvaća kao takvog. Zaključak eseja je, dakle, da je „sama borba do vrhunca dovoljna da ispuni čovjekovo srce“. Još jedan važan dio *Mita o siziifu* je pojam samoubojstva, ključan dio za odnos apsurdna i pobune. Camus govori da je osjećaj apsurdna usko povezan s osjećajem besmisla, a da je samoubojstvo usko vezano uz ideju da život nije vrijedan življenja, čime postavlja i glavno pitanje: ako je život besmislen, znači li to odmah da nije ni vrijedan življenja? Dolazi do zaključka da su samoubojstvo i nada dva načina da pobjegnemo od apsurdna te smatra da se moramo barem nadati da život ima smisla kako bismo nastavili živjeti. Esej *Pobunjeni čovjek* na neki je način nastavak eseja *Mit o Siziifu*, gdje apsurdni čovjek ustupa mjesto pobunjenom čovjeku, koji prevladava besmislenost i ravnodušnost svijeta u aktu ljudske solidarnosti. Sastavni dio Camusove političke misli je da život treba voljeti ovdje i sada. Pobunjeni čovjek buni se zapravo protiv apsurdna iz *Mita o Siziifu*, a njegovom pobunom ljudi postaju svjesni svoje slobode.

Ključne riječi

Apsurd, pobuna, čovjek, samoubojstvo, život, smrt, smisao

POPIS LITERATURE

Camus, Albert: *Mit o Sizifu*, Lektira d.o.o., Kostrena, 2013.

Camus, Albert: *Pobunjeni čovjek*, Matica hrvatska, Zagreb, 2011.

Camus, Albert: *Zapisi od svibnja 1935. do ožujka 1951.*, Zora, Zagreb, 1971.

Grupa autora: *Književni leksikon: strani pisci*, Školska knjiga, Zagreb, 1961.

Hergešić, Ivo: *Književni portreti*, Ex Libris, Zagreb, 2005.

Mrkonjić, Zvonimir: *Albert Camus*, u knjizi Alberta Camusa *Pobunjeni čovjek*, Matica hrvatska, Zagreb, 2011.

Tarle, Jere: *Albert Camus – književnost i kriza civilizacije*, u knjizi *Albert Camus: Nobelova nagrada za književnost 1957.*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.

Tarle, Jere: *Camus u Hrvatskoj*, u knjizi *Albert Camus: Nobelova nagrada za književnost 1957.*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.

Internetski izvori:

<http://www.enciklopedija.hr/>

<http://plato.stanford.edu/entries/camus/#RebVsRev>

<https://plato.stanford.edu/entries/camus/#ParCamAbs>